

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของชุมชนบ้านท่าวังไทร

ส่วนที่ 2 พัฒนาการการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าของชุมชน

ส่วนที่ 3 กระบวนการทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

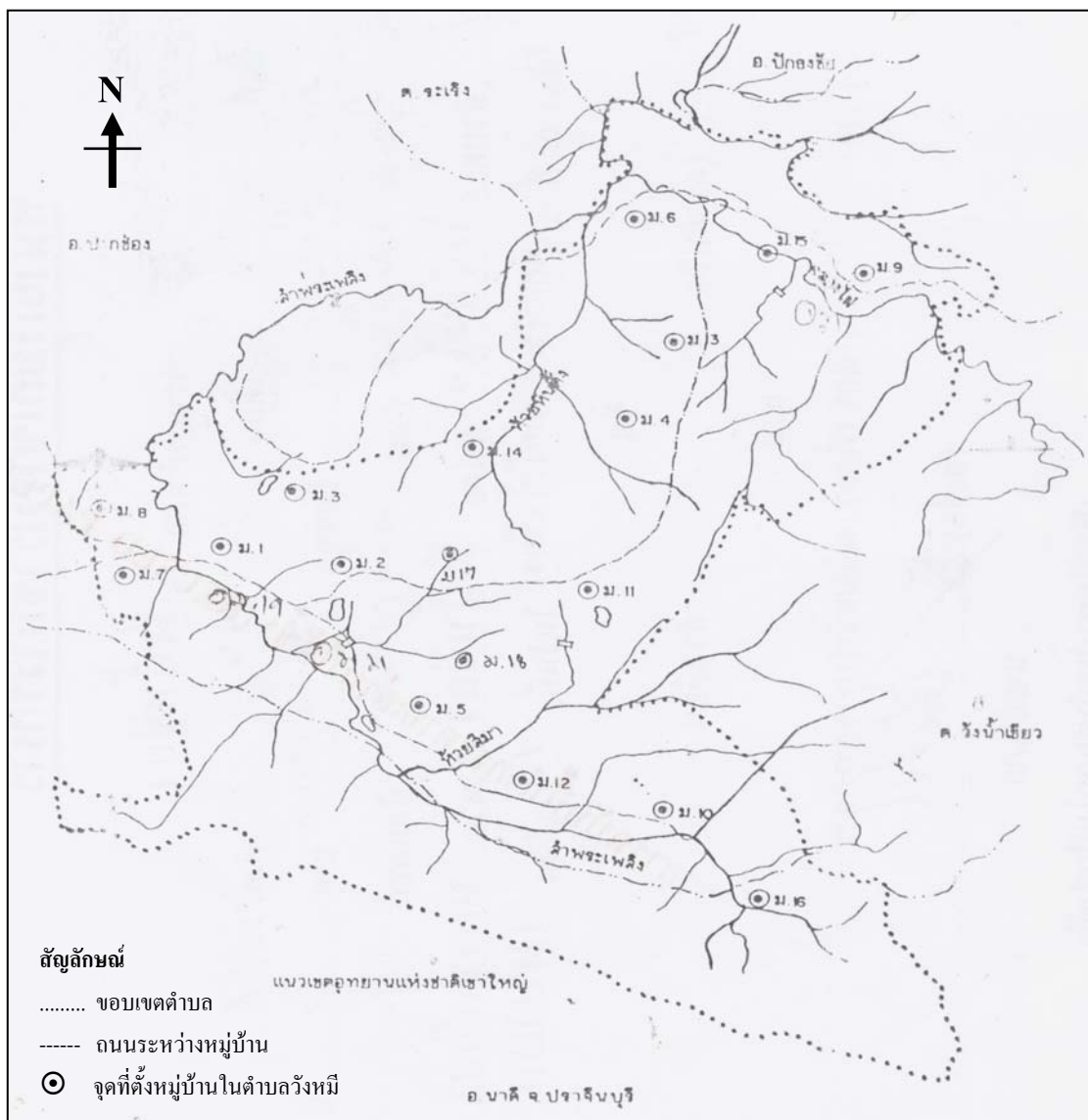
ส่วนที่ 4 แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของชุมชนบ้านท่าวังไทร

เพื่อให้เห็นพัฒนาการของชุมชนบ้านท่าวังไทรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความเป็นมาและความสัมพันธ์กับบริบทต่างๆ ที่น่าสนใจยิ่ง จนก่อเกิดเป็นป่าชุมชนบ้านท่าวังไทร ทั้งจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยการศึกษา 1) ที่ตั้งและอาณาเขต 2) ลักษณะภูมิสังฐาน 3) ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

1. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

บ้านท่าวังไทร เป็น 1 ใน 18 หมู่บ้านของตำบลวังหมี ตั้งอยู่ในเขตการปกครองหมู่ที่ 2 ตำบลวังหมี อำเภอน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เนื้อที่ทั้งหมดจำนวน 6,425 ไร่ หมู่บ้านตั้งอยู่ติดเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ด้านทิศตะวันตกบริเวณเขากำแพง (แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี, 2548) โดยมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านโดยรอบดังนี้

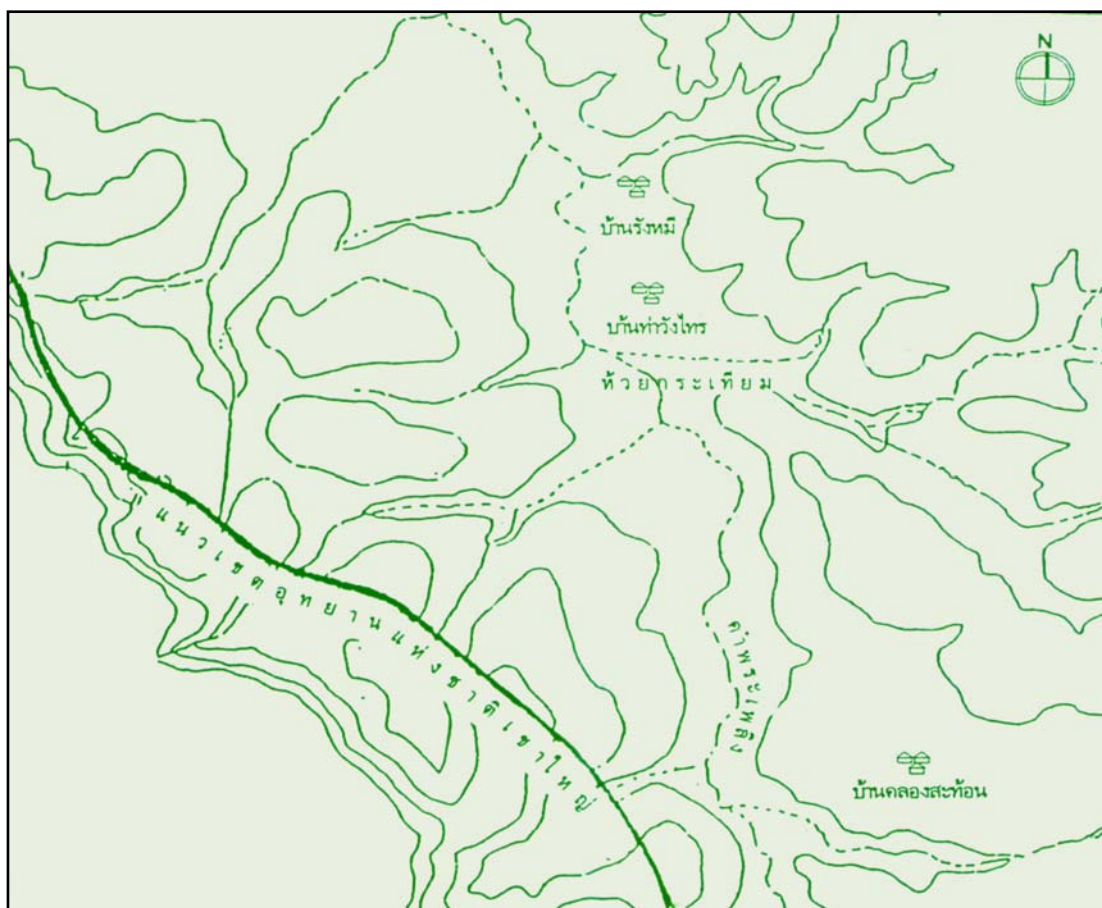
ภาพที่ 4 แสดงที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อบ้านท่าวังไทร

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี่ (2547)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านวังหมี่ ตำบลวังหมี่ ระยะทาง 3 กิโลเมตร
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านคลองสะทอน ตำบลวังหมี่ ระยะทาง 5 กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านยุบอีปุ่น ตำบลวังหมี่ ระยะทาง 8 กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเทือกเขาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ระยะทาง 2 กิโลเมตร

2. ลักษณะภูมิฐาน

สภาพพื้นที่ของบ้านท่าวังไทร เป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนเตี้ยๆ สลับกันไป อยู่ในระดับความสูงประมาณ 400-500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะสภาพพื้นที่เช่นนี้ทำให้บ้านท่าวังไทรได้จัดสรรใช้ประโยชน์ที่ดิน กล่าวคือ การตั้งบ้านเรือนเป็นบริเวณที่เนิน พื้นที่ทำนาอยู่บริเวณราบลุ่มคลองลำพระเพลิง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ส่วนทางใต้และตะวันออกของบ้านมีลักษณะเป็นที่โคก จักสรรเป็นที่ปลูกพืชไร่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดกับพื้นที่ทำไร่ เป็นป่าชุมชนที่ชาวบ้านท่าวังไทรรักษาไว้ ประกอบด้วยไม้ป่าหลากหลายชนิด ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นเทือกเขาในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ภาพที่ 5 แสดงลักษณะภูมิฐานที่ตั้งบ้านท่าวังไทร

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี่ (2547)

3. ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

หมู่บ้านท่าวังไทรมีอายุการตั้งถิ่นฐานประมาณ 30 ปี นับตั้งแต่การตั้งหมู่บ้านและมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกในปี พ.ศ. 2519 แต่ถ้าจะคำนวณเวลาโดยเริ่มตั้งแต่ที่มีชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัย 2-3 ครอบครัวหมู่บ้านจะมีอายุประมาณ 48 ปี นับแต่ปี พ.ศ. 2500 ซึ่งสมัยนั้นรวมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านวังหมี ต่อมาเมื่อมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านจึงแยกออกจากบ้านวังหมี

การเปลี่ยนแปลงของบ้านท่าวังไทร จากพื้นที่ที่เคยทำสัมปทานเลียงวัวและการทำสัมปทานไม้จนกลายเป็นชุมชนคนรักป่า ได้มีการขยายตัวและเกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชน ในระยะเวลา 40 กว่าปี ที่ผ่านมา ดังนี้

3.1 ยุคการตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2498-2510

ย้อนอดีตไปกว่า 40 ปี บริเวณที่เป็นที่ตั้งของบ้านท่าวังไทรในปัจจุบัน เป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ มีผืนป่าขนาดใหญ่ สลับกับทุ่งหญ้ากว้าง เชื่อมต่อไปถึงบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ สัตว์ป่าใหญ่น้อยใช้เป็นที่พักพิงอยู่อาศัย ไม่ว่าช้าง เสือ กระทิง กระรอก กระแต ฯลฯ “ต่อมาในปี 2498 หม่อมหลวงปรีชญาณกร วรวรรณ ซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ ได้ขอรับสัมปทานเลียงวัว บริเวณที่เป็นทุ่งหญ้า ที่เรียกว่า บ้านบุขนุน ในเนื้อที่ 3,500 ไร่ เป็นระยะเวลา 10 ปี นายพวง จันทรวาส (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) สามีนางแยม จันทวาส กำลังเสาะหาที่ทำกินบริเวณบ้านคลองขลุ่ อำเภopakช่อง และนายพรม มงคลกลาง คนบ้านคลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว ได้ถูกชักชวนให้มาเป็นผู้สร้างคอกและเลียงวัว จำนวน 108 ตัว ของหม่อมหลวงปรีชญาณกร (อรทัย โยษกลาง, 2547)

ที่ดินที่นอกเหนือจากที่ได้รับสัมปทานเลียงวัว บริเวณที่ดินทางด้านทิศตะวันตกมีสภาพเป็นป่ากร้างและต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น ส่วนบริเวณที่ดินทางด้านทิศตะวันออกเป็นของชาวบ้านวังหมี ซึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนและจับจองเอาไว้ ครอบครัวนายพวง และนายพรมจึงเข้าจับจองที่กร้างบริเวณดังกล่าวไว้ประจวบกับบริเวณบ้านคลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว ได้มีการสร้างเขื่อนลำพระเพลิง ซึ่งต้องอพยพชาวบ้านออกพื้นที่ดังกล่าว นายพรมจึงชักชวนเพื่อนบ้านให้เข้ามาจับจองที่ดิน และทำกินในบริเวณบ้านบุขนุน เนื่องจากยังคงมีที่ดินที่กร้างว่างเปล่าให้จับจองทำกินอีกมากมาย

ในช่วงแรกมีชาวบ้านจากอำเภอสีคิ้ว คือ นายพรหม งคกลาง นายพวง จันทรวาส พระอธิการห่ม (ขณะนั้นเป็นพระวาส) เป็นกลุ่มแรกที่เข้ามารับจ้างเลี้ยงวัว แต่ไม่ได้อาศัยอย่างถาวร เพราะมีครอบครัวอยู่ที่อำเภอสีคิ้ว ต่อมาภายหลังจึงได้ย้ายครอบครัวเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2507 ทั้งนี้ เนื่องจากที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเดิมมีการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำลำตะคอง จากการที่ป่าไม้บริเวณต้นน้ำของกลุ่มน้ำลำตะคองถูกแผ้วถางบุกรุกเพื่อพัฒนาเส้นทางคมนาคมทำให้เกิดสภาพการขาดแคลนน้ำและเกิดน้ำท่วมบนที่ราบสองฝั่งลำตะคองซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ขณะเดียวกันในช่วงฤดูแล้งน้ำในลำตะคองมีไม่เพียงพอสำหรับการประปาในจังหวัดนครราชสีมา จึงจำเป็นต้องสร้างเขื่อนเก็บน้ำทางต้นน้ำของลำตะคองที่บริเวณช่องเขาถ่านเสียด ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว “ย้ายครอบครัวเข้ามาอยู่ที่นี้เมื่อปี พ.ศ. 2507 เพราะทางการปิดเขื่อนลำตะคอง เมื่อมีการสร้างเขื่อน มีคนมาบอกชาวบ้านให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่เพราะจะสร้างเขื่อนเพื่อให้มีน้ำใช้ ตอนนั้นมีประมาณ 3000 ครอบครัว การให้เลือกระหว่างเงินกับที่ดินทำกินที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจะได้ครอบครัวละ 25 ไร่ ตอนนั้นมีคนเอาที่ดิน 4-5 คน ที่เหลือเอาเงินหมด แต่หลังจากไปดูพื้นที่แล้วทุกคนเปลี่ยนใจเอาเงิน ที่นาของครอบครัวไหนที่มีโฉนดจะให้ 3000 บาท/ไร่ และเข้ามาจัดที่อยู่ให้ใหม่ตอนปี พ.ศ. 2515 เป็นนิคมสร้างตนเอง แต่เขาให้เราออกจากพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508” (ดวงพิทักษ์, 2547)

การเลี้ยงวัวของหม่อมหลวงปรัชญากร ทำได้ประมาณ 4 ปี ก็ประสบกับความล้มเหลว เนื่องจากวัวตายลงอย่างรวดเร็ว เพราะถูกเสือ และเห็บกัดกินจนตาย ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวได้มีชาวบ้านจากอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และพื้นที่อื่นๆ อพยพเข้ามาเพิ่มเติมเป็น 10 ครอบครัว ในช่วงปี 2503-2509 ที่บริเวณนี้ได้ถูกเรียกว่า บ้านท่าวังไทร ตามที่ทางทิศตะวันตกของที่ตั้งบ้านเรือน ซึ่งมีคลองลำพระเพลิงไหลผ่าน และเป็นทำน้ำที่มีต้นไทรขนาดใหญ่ โดยขึ้นกับเขตปกครอง บ้านบุหัวช้าง หมู่ที่ 9 ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

ส่วนบริเวณที่เคยเป็นที่เลี้ยงวัว เริ่มเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ของผู้ที่ทยอยอพยพเข้ามา ผู้ที่อพยพช่วงหลังนอกจากจะจับจองที่ว่างเปล่าแล้ว ยังขอซื้อที่ดินจากชาวบ้านวังหมี ที่ได้จับจองเอาไว้ก่อน อย่างไรก็ตามก่อนที่หม่อมหลวงปรัชญากร เข้ามารับสัมปทานเลี้ยงวัว ชาวบ้านท่านหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า “พื้นที่แห่งนี้ น่าจะมีผู้คนมาใช้ประโยชน์ก่อนแล้ว เนื่องจากมีร่องรอยของการทำไร่เลื่อนลอย และมีไม้ผลหลายชนิด เช่น ขนุน มะม่วง ปลูกเป็นหย่อมๆ จึงอาจจะเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของคนมาก่อน” (พรหม งคกลาง, 2547) แต่ก็ไม่สามารถหาคำตอบต่อข้อสังเกตนั้นได้ว่า ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร

การจับจองที่ดินของชาวบ้านท่าวังไทรนั้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้วิธีเอาขวานบากต้นไม้เพื่อทำเป็นเครื่องหมายแล้วเอาไม้เสียบหรือทาสีแดงไว้ ขนาดของที่ดินก็แล้วแต่ว่าจะต้องการสักเท่าไร เพราะที่ดินว่างเปล่าที่เป็นป่ารกยังมีอีกมาก ดังนั้นคนรุ่นแรกที่อยู่พหุเข้ามาก่อนก็สามารถจับจองที่ดิน โดยวิธีบากต้นไม้ทำเป็นเครื่องหมายเอาไว้ได้มาก แต่การจับจองที่ดินด้วยวิธีการดังกล่าวชาวบ้านยังไม่ได้เอาที่ดินมาใช้ประโยชน์มากนัก โดยปล่อยให้ป่านั้นเป็นป่ารก ที่ดินที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ก็คือที่ดินบริเวณที่เป็นทุ่งหญ้า ที่เคยเลี้ยงวัวมาก่อนเพราะง่ายแก่การถากถาง และที่ดินที่ชาวบ้านซื้อจากชาวบ้านวังหมี โดยส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะใช้ปลูกพริก ฝรั่ง ฝ้าย หากเป็นที่ลุ่มใกล้ลำพระเพลิงก็ใช้ทำนา อาหารชาวบ้านหาได้จากป่า รายได้ยังไม่มีความจำเป็น ชาวบ้านดำรงชีพแบบทำอยู่ ทำกิน และใช้ประโยชน์จากป่าที่ยังอุดมสมบูรณ์ ไปด้วยยอดไม้และของป่า ชุมชนเล็กๆ ในยุคตั้งถิ่นฐาน ช่วงเวลา 10 ปี มีจำนวนครัวเรือนเพียง 10 ครอบครัวยุคนี้ เพราะว่าถนนหนทางเป็นไปด้วยความยากลำบาก ที่ตั้งบ้านอยู่ห่างจากถนนใหญ่มาก จึงไม่ค่อยมีคนอพยพเข้ามา ผู้คนที่อพยพเข้ามา ก็เป็นการชักชวน เพื่อนฝูงญาติพี่น้อง ความสัมพันธ์อันนี้ เชื่อมร้อยชุมชนเล็กๆ ของท่าวังไทร ในยุคนั้นให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวและต่างเกื้อหนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การจัดสรรที่ดินภายในชุมชนนั้น ผู้นำกลุ่มแรกที่เข้ามาบุกเบิก เป็นหลักสำคัญในการวางแผนการตั้งบ้านเรือน “การวางแผนการตั้งบ้านเรือนนั้น เลียนแบบจากหมู่บ้านเดิมที่ตนเคยอยู่เป็นระบบการตั้งถิ่นฐานของคนอีสานเพื่อที่จะให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีโรคภัยเข้ามาเบียดเบียน มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชน นั่นคือ ศาลปู่ตา ศาลปู่ตาของบ้านท่าวังไทร จึงตั้งบริเวณ ทำนาลำพระเพลิงใต้ต้นไทรขนาดใหญ่ “วัด” เป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน และ “โรงเรียน” ก็คือสถานที่ให้บุตรหลานของคนในชุมชนได้ร่ำเรียน วัดและโรงเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน กลุ่มคนรุ่นแรกจึงได้วางแผนการจัดสรรที่ไว้ เพื่อที่ว่าเมื่อไรชุมชนขยายและมีความพร้อม วัดและโรงเรียนจะต้องถูกสร้างขึ้นในบริเวณที่ที่ถูกวางแผน ดังนั้นจึงไม่มีใครเอาที่ดินบริเวณนั้นไปใช้ประโยชน์อื่นๆ นอกจากนั้น ผู้นำในการตั้งบ้านเรือนก็มีแนวคิดว่าจะมาจากวิถีชีวิตของคนอีสานจะต้องมีการเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นปี 2506 เมื่อชุมชนเริ่มขยายเพิ่มขึ้น จึงต้องกันที่เอาไว้เลี้ยงสัตว์ โดยเลือกพื้นที่ทางทิศตะวันตก อันมีทุ่งหญ้าขนาดพอเหมาะที่จะเอาสัตว์ไปเลี้ยง เนื้อที่ทุ่งหญ้ายากว่า 200 ไร่ จึงถูกกันเอาไว้สำหรับเป็นที่ “ทำเลเลี้ยงสัตว์” (พรม งดกลาง, 2547)

จากหลักทฤษฎีเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชนบทตามที่สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532) ได้กล่าวไว้ สามารถจัดลักษณะการวางผังของบ้านท่าวังไทรให้อยู่ในรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered Settlement) กล่าวคือ การตั้งถิ่นฐานที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคน

กับปัจจัยธรรมชาติหรือกายภาพเป็นหลัก เช่น ที่ราบลุ่มแม่น้ำ แหล่งแร่ธาตุ หุบเขา บริเวณทางแยกของถนน บริเวณคู้่งน้ำ และบริเวณที่แม่น้ำบรรจบกัน เป็นต้น ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานอาจจะเริ่มจากบ้านเดี่ยวโดดๆ หรือ 2-3 ครัวเรือน ต่อมา มีการขยายถิ่นฐานซึ่งบ้านอาจจะอยู่ห่างกันในช่วงระยะเวลาหลังเมื่อประชากรเพิ่มขึ้น การตั้งถิ่นฐานแบบนี้เน้นที่ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนที่ต้องการอยู่ร่วมกันของสังคมและจิตใจ และมีการพึ่งพาอาศัยด้านต่างๆ ซึ่งกันและกัน

สภาพทรัพยากรในยุคตั้งถิ่นฐาน

สภาพดิน สภาพดินของบ้านท่าวังไทร ในยุคของการตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ นอกเหนือจากที่ทุ่งหญ้าก็จะเป็นที่ป่า จึงมีการสะสมธาตุอาหารที่เกิดจากการย่อยสลายของใบไม้ที่เน่าเปื่อย การใช้ประโยชน์จากที่ดินในช่วงแรก 2498-2502 ที่ทุ่งหญ้าใช้เป็นที่เลี้ยงวัวของหม่อมหลวงปรีชญาณกร ที่ลุ่มติดลำคลองพระเพลิง ใช้เป็นที่ทำนา ปลูกพริก ปลูกฝ้าย หลังจากปี 2502 การเลี้ยงวัวประสบความล้มเหลว ชาวบ้านท่าวังไทรเริ่มอพยพเข้ามามากขึ้น ก็ได้ใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเลี้ยงวัว ในการปลูกข้าวไร่ พริก ฝ้าย ละหุ่ง แต่เป็นการทำเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น

สภาพน้ำ ชาวบ้านอาศัยน้ำจากคลองลำพระเพลิงซึ่งไหลผ่านทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านและมีน้ำไหลตลอดทั้งปี ในการอุปโภค ถึงฤดูฝน ฝนตกชุก จึงไม่เป็นปัญหากับการเกษตรน้ำฝนที่ทำแบบยังชีพ

สภาพป่า สภาพพื้นที่ที่นอกเหนือจากทุ่งหญ้าจำพวก หญ้าแฝก หญ้าคา หญ้าแขม ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่าแล้ว ป่ายังคงอุดมสมบูรณ์ มีต้นยาง อินทนิล ตะแบก แดง กระโดน ไม้หลากหลายชนิด ทั้งเป็นไม้ยืนต้นและเถาวัลย์จำพวกเครือจามรี เครือเอ็นย่านลิพกา กล้วยไม้ป่า ขมิ้น หน่อไม้ป่า มันป่า ผักกระเจียว สมุนไพรนานาชนิด ซึ่งแสดงถึงป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีพืชต่างระดับ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดแนวจนไปถึงเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านทำให้ทราบว่า ในขณะนั้นพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสภาพคล้ายคลึงป่าอุทยานเขาใหญ่ในปัจจุบัน มีสัตว์ป่าหลายชนิด ช้าง เสือ กระทิง วัว กระทิง กระต่าย นกชนิดต่างๆ ในด้านการใช้ประโยชน์จากป่านั้น ยุคนี้มีการใช้ประโยชน์หลายรูปแบบ ทั้งการหาอาหารในป่า เช่น เก็บผักป่า ลำสัตว์ป่า เก็บเห็ด นอกจากนี้ยังใช้ป่าเป็นแหล่งไม้ เพื่อทำที่อยู่

อาศัย และสร้างคอกสัตว์ ชาวบ้านได้อาศัยป่าผืนนี้ตลอดไปจนถึงเขาใหญ่ ชาวบ้านยังมีการหาของป่า ตัดไม้ เก็บไม้หอมออกมาขายเพื่อแลกเป็นเงินตราโดยยุคนี้อาณาจักรยังไม่เห็นความสำคัญว่าต้องอนุรักษ์รักษาป่าไว้ เพราะป่าอุดมสมบูรณ์มากยังสามารถใช้ประโยชน์ได้อีกเยอะ

3.2 ยุคการปลูกพืชเศรษฐกิจ พ.ศ. 2511-2530

ชุมชนยุคนี้เป็นยุคที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากที่สุด มีการขยายตัวของชุมชน มีการอพยพเข้า ทรัพยากรที่เคยสมบูรณ์มีการเปลี่ยนแปลง เริ่มแรกจากการเข้ามาสัมปทานทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ในปี 2510 เมื่อ ออป. ได้รับสัมปทานทำไม้กินอาณาบริเวณตั้งแต่เขตอำเภอปากช่องจนถึงตำบลวังหมี อำเภอปักธงชัย ไม้ใหญ่ที่มีอยู่มาก ถูกตัดโค่นด้วยเครื่องจักรทันสมัย ออป. ได้ทำทางเพื่อชักลากไม้จากตำบลวังหมีผ่านบ้านท่าวังไทรไปจนถึงอำเภอปากช่อง เมื่อไม้ใหญ่ถูกทำลายลง ที่ดินที่ชาวบ้านทำเรื่องหมายจับจองไว้ก็โล่งเตียน เส้นทางที่ ออป. ใช้ชักลากไม้ก็เป็นเส้นทางคมนาคมที่ทำให้ชุมชนท่าวังไทรเดินทางติดต่อกับภายนอกได้สะดวกมากขึ้น

ถนนหนทางเริ่มสะดวกสบาย พื้นที่โล่งเตียน พืชเศรษฐกิจ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ถูกส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นผลผลิตภาคเกษตร เพื่อส่งแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ ถึงฤดูแล้งไฟป่าเข้าพื้นที่จึงโล่งเตียนไปอีก ไม่จำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานในการถากถางมากนัก เหมาะอย่างยิ่งที่จะปลูกมันสำปะหลังหรือข้าวโพด ที่กำลังได้รับการส่งเสริม ชาวบ้านท่าวังไทรจึงหันมาปลูกข้าวโพด มันสำปะหลังแทนการปลูกพริก ปลูกฝ้าย หรือละหุ่ง เพราะเชื่อว่าการปลูกมันสำปะหลัง หรือข้าวโพดสามารถทำรายได้ให้เป็นอย่างดีกว่าการปลูกพริก ปลูกละหุ่งที่เคยทำกันมาแต่ก่อน พื้นที่ที่จับจองเอาไว้ จึงถูกแปรสภาพเป็นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ

สภาพทรัพยากรในยุคการปลูกพืชเศรษฐกิจ

สภาพดิน สภาพดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ในช่วงก่อน ต่อมามีการใช้ประโยชน์จากที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจ หากต้องการให้ผลผลิตสูงต้องเพิ่มเนื้อที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเร่งผลผลิต ด้วยวิธีการใส่ปุ๋ย การปรับไถหน้าดินด้วยรถแทรกเตอร์ การใช้ยาฆ่าแมลง จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้าน เพื่อหวังผลตอบแทนสูงทั้งผลผลิตและตัวเงิน ดังนั้นดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เมื่อถูกเร่งถูกบำรุงด้วยปุ๋ยเคมี ถูกคลุกเคล้าด้วยยาฆ่าหญ้า สภาพอินทรีย์วัตถุที่มีอยู่ตาม

ธรรมชาติ ถูกทำลายลง สภาพดินจึงเสื่อมลง การปลูกข้าวโพด ในช่วงแรกๆ สามารถทำรายได้ ให้ชาวบ้านได้ดีแต่ต่อมาผลผลิตลดลง ต้นทุนเพิ่มขึ้น ราคาขายก็ไม่แน่นอน เมล็ดพันธุ์ก็ยังมีชื่อ แปลกๆ เช่นสุวรรณ1, สุวรรณ 2, ไพโอเนีย, ซีพี 11, นครสวรรค์ 1 ชาวบ้านเองก็ไม่ว่าอะไรที่ ทำให้เมล็ดพันธุ์มีชื่อแตกต่างกันไป รู้แต่เพียงว่ามีการโฆษณาขายเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ว่าต้านโรคทน แมลง ให้ผลผลิตดี “หลังจากใช้ที่ดินปลูกข้าวโพด จนถึงปี 2530 ก็เริ่มสังเกตเห็นว่าดินในพื้นที่ที่ ปลูกข้าวโพดเสื่อมลง และมีการยุบตัวลง ต้องใช้ปุ๋ยมากขึ้น ราคาข้าวโพดก็ต่ำ ต้นทุนก็สูงขึ้นจึงคิด จะปลูกไม้ผลแซม เช่นปลูก มะม่วง มะขามหวาน ปลูกไปที่ละน้อย ค่อยๆ ปลูกไป โดยตั้งใจไว้ว่า เมื่อไม้ผลโตก็จะเลิกปลูกข้าวโพด” (อรทัย โยษกลาง, 2547) หลังจากนั้นเริ่มหันมาปลูกไม้ผลแซม ข้าวโพดในปี 2530 เนื่องจากความชั่งสังเกตโดยเชื่อว่าหากยังปลูกข้าวโพดต่อไป หน้าดินคงเสื่อม มากขึ้น การลงทุนก็ต้องสูงขึ้น ผลผลิตและราคาต่ำลง แต่การปลูกไม้ผลเหมือนการเพิ่มต้นไม้ในป่า จะได้ทดแทนไม้ป่าที่ลดน้อยลงทุกวัน

สภาพป่า สภาพป่าของบ้านท่าวังไพรเกิดการเปลี่ยนแปลงไปมาก อันเนื่องจากการ ได้รับสัมปทานทำไม้ของ ออป. ในปี 2510 ไม้ใหญ่ในเขตที่ชาวบ้านจับจองที่ดินไว้ถูกเครื่องจักรตัด โค่น เส้นทางชักลากไม้จากตำบลวังหมีผ่านบ้านท่าวังไพรไปจนถึงอำเภอปากช่อง นอกจากจะเป็น เส้นทางเพื่อนำไม้ใหญ่ออกแล้ว ก็ยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่ทำให้ชาวบ้านอื่นๆ อพยพเข้ามาจับจอง ที่ดินเพื่อปลูกข้าวโพด และมันสำปะหลัง ป่าที่ถูก ออป. สัมปทานทำไม้ไปนั้นยังคงมีหลงเหลืออยู่ บ้างตามหัวไร่ปลายนาและบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ป่าที่เหลือชาวบ้านไม่ทำลาย เพราะโดยปกติ ชาวบ้านท่าวังไพรเป็นคนรักต้นไม้ และรู้ว่าต้นไม้ให้ประโยชน์กับชีวิตหากมีความต้องการใช้ไม้ เพื่อซ่อมแซมบ้านเรือนทำฟืน สร้างคอกสัตว์ ชาวบ้านท่าวังไพรจะใช้ไม้ที่อยู่รอบๆบริเวณ บ้านเรือน ที่หลงเหลืออยู่ไว้ใช้ประโยชน์ และที่สำคัญที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ที่ชาวบ้านกันไว้ตั้งแต่ปี 2506 จำนวน 200 ไร่ ชาวบ้านยังคงรักษาเอาไว้ ไม่ให้ใครเข้าไปบุกรุก

บริเวณที่ ออป. ได้รับสัมปทานในการทำไม้ นอกจากต้นไม้ใหญ่แล้วยังถูกโค่นล้มยัง ส่งผลให้สัตว์ป่าประเภทต่างๆ ที่เคยมีและเคยพบหายไปอาศัยแถบเทือกเขาเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เช่น ช้าง เสือ กระทิง กระรอก กระแต ภู เป็นต้น

สภาพการทำมาหากิน และการจับจองที่ดิน

จากเดิมที่ชาวบ้านท่าวังไทร เคยดำรงชีพแบบทำอยู่ทำกิน ปลูกพริก ปลูกฝ้าย และข้าว หลังจากที่มีการสัมปทานไม้ มีการทำทางชักลากไม้ พื้นที่บริเวณบ้านท่าวังไทร ที่เคยติดต่อกับภายนอกค่อนข้างลำบากได้เปลี่ยนไป คนภายนอกเริ่มอพยพเข้ามาจับจองและซื้อขายที่ดิน คนภายในชุมชนบ้านท่าวังไทรก็เริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิตมาปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด หรือมันสำปะหลังทดแทนพืชผักเพื่อยังชีพมาเป็นเพื่อขายแทน พื้นที่ที่กลุ่มใกล้เคียงได้พระเพลิงก็กลายเป็นที่ทำนา บริเวณที่ดอนหรือที่ที่เคยเป็นป่าก็กลายเป็นที่ทำไร่มาจนถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งการปลูกพืชไร่กลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านท่าวังไทร ในยุคปัจจุบันนี้ ที่ดินเริ่มมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพจึงต้องมีการจับจองที่ดินมากขึ้น เริ่มมีการแสดงสิทธิในที่ดิน ที่เคยจับจองเอาไว้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจจำพวก มันสำปะหลัง และข้าวโพดเพื่อส่งให้โรงงานในเขตเมือง

3.3 ยุคการอนุรักษ์ พ.ศ. 2531 - ปัจจุบัน

สภาพป่าไม้ที่หลงเหลือจากที่ ออป. รับสัมปทานทำไม้ในปีพ.ศ. 2510 จำพวกไม้ยาง อินทนิล ตะแบก แดง ตามหัวไร่ปลายนาและบริเวณรอบหมู่บ้านก็ยังคงเป็นที่หมายปองของผู้ที่จะเข้ารับสัมปทานทำไม้ได้อีก ดังนั้นในปีพ.ศ. 2531 บริษัทราชสีมาค้าไม้ จังหวัดนครราชสีมา ได้ขอรับสัมปทานทำไม้ บ้านท่าวังไทรเป็นแปลงที่ 5 และเมื่อบริษัทราชสีมาค้าไม้เริ่มเข้ามาตัดโค่นไม้ที่หลงเหลืออยู่ บริเวณรอบๆบ้านรวมทั้งไม้บางส่วนตามหัวไร่ปลายนาเริ่มหมดไปอย่างรวดเร็ว ส่วนไม้บริเวณที่ชาวบ้านกันไว้ เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ ตั้งแต่ปี 2506 ในเนื้อที่ 200 ไร่ นั้น ชาวบ้านเกิดความหวงแหนไม้ที่พวกตนรักษาเอาไว้ ซึ่งมีทั้ง ไม้ยาง มะค่า ตะแบก แดง กระบก และไม้เหล้าก็เป็นที่หมายปองของบริษัทราชสีมาค้าไม้เป็นแปลงต่อไป ชาวบ้านท่าวังไทรจึงได้รวมตัวคัดค้านสัมปทานทำไม้ด้วยการทำหนังสือร้องเรียนต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ตลอดจนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี 2531 ระหว่างที่ชุมชนเดินเรื่องต่อต้านการทำไม้ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่และแผ่นดินถล่มในภาคใต้ทำให้ชาวบ้านหลายร้อยคนต้องเสียชีวิตไป ทำให้คณะรัฐมนตรีประกาศพระราชกฤษฎีกายกเลิกสัมปทานการทำไม้ทั่วประเทศในเดือนมกราคม 2532 ทำให้ไม้ที่ชาวบ้านท่าวังไทรรักษาไว้อยู่อยู่กับชุมชนท่าวังไทรต่อไป

สภาพทรัพยากรการอนุรักษ์ พ.ศ. 2531- ปัจจุบัน

สภาพป่า ปี 2531 บริษัทราชสีมามีไม้ ได้เข้ารับสัมปทานทำไม้เป็นครั้งที่ 2 หลังจาก ออป. ได้รับสัมปทานในปี 2510 ในบริเวณเขตบ้านท่าวังไทร ไม้ใช้สอยของชาวบ้านที่อยู่บริเวณหัวไร่ ปลายนา บริเวณรอบๆบ้านถูกตัดโค่น ไปเกือบหมด และกรม.มีมติยกเลิกสัมปทานการทำไม้ ชาวบ้านท่าวังไทรจึงเห็นร่วมกันว่าบริเวณรอบๆบ้านที่เคยมีไม้ป่าจำพวก ไม้ยาง ไม้แดง ไม้ตะแบก ควรมีไม้อื่นทดแทน ชาวบ้านจึงเลือกเอาไม้ผล ด้วยเหตุผลว่า สามารถทำรายได้ให้ครอบครัวเพิ่มจากการทำไร่แล้ว ยังเป็นการทำให้พื้นที่รอบๆ บ้านเป็นสีเขียวด้วยต้นไม้เหมือนอดีต กิ่งก้านไม้ผลก็สามารถนำมาใช้เป็นไม้ใช้สอย ใช้ทำฟืน ช่อมแซมบ้าน และทำเล้าสัตว์ได้ด้วย ที่สำคัญต่อไปภายหน้าลูกหลานจะมีไม้ใช้สอย ไม่ต้องไปหาไม้ให้ไกลจากบ้าน หรือต้องเข้าไปเอาไม้ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ถึงแม้ว่าสภาพป่าลดลง แต่ชาวบ้านท่าวังไทร เริ่มให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษา ไม้ที่มีอยู่ให้คงเหลือต่อไป และจะต้องมีการปลูกเพิ่มเติม

สภาพดิน ดินเริ่มเสื่อมสภาพลงอย่างเห็นได้ชัดจากอดีต โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นที่ดอนที่ปลูกข้าวโพดมีการพังทลายของหน้าดิน จึงต้องมีการใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงดินกันมากขึ้น อีกทั้งความสะดวกสบายในการซื้อขาย และร้านขายของชำในหมู่บ้านจำนวน 6 แห่งก็ต้องเพิ่มจำนวนปุ๋ยมากขึ้น ซึ่งการเฉลี่ยอัตราการใช้ปุ๋ยต่อพื้นที่ 2-3 ไร่ อัตรา 25-40 กิโลกรัมต่อไร่ เพิ่มมาเป็น 1-2 ไร่ในอัตรา 35-50 กิโลกรัมต่อไร่ซึ่งสูตรที่นิยมใช้ คือ 16-16-8 และ 15-15-15 และเมื่อมีการใส่ปุ๋ยบำรุงดินซ้ำแล้วซ้ำเล่าและไถกลบหน้าดินก็ยังเป็นการทำลายอินทรีย์วัตถุที่อยู่ในดินให้หมดไป สภาพดินที่เสื่อมลงชาวบ้านเริ่มสังเกตว่าผลผลิตข้าวโพดตกต่ำลงจากเดิมที่เคยได้ผลผลิตต่อไร่ 500-800 กิโลกรัมต่อไร่ ลดลงเหลือ 300-500 กิโลกรัมต่อไร่ ชาวบ้านท่าวังไทรบางคนจึงเริ่มหันมาปลูกไม้ผลแทนการปลูกพืชชนิดเดียวเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาการขาดแคลนพืชผลตกต่ำ เช่น มะขามหวาน ขนุน มะม่วง

การถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดินในช่วงแรกนั้น ชาวบ้านจะมีที่ดินมากน้อยนั้นขึ้นกับระยะเวลาของการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาถาวรคือ กลุ่มคนกลุ่มแรกผู้บุกเบิกเข้ามาก่อนที่จะสามารถจับจองที่ดินได้ก่อนทำให้มีที่ดินมากตามวิธีการจับจองคิดเป็นพื้นที่โดยประมาณ 1 ใน 3 ของหมู่บ้าน และคนที่ย้ายเข้ามาทีหลังจะเข้ามาซื้อที่ดินจากชาวบ้านด้วยตนเอง เนื่องจากบ้านท่าวังไทรตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนฯ

ดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่มีประเภทเอกสารสิทธิ์ใดๆ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบางคนมีความมั่นใจว่าพวกเขาจะได้รับการยอมรับและได้สิทธิการถือครองที่ดินจากทางราชการ ด้วยเหตุผลว่าพวกเขาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านท่าวังไทรมาเป็นเวลานาน และชาวบ้านทั้งหมดชนก็มิได้ขยายพื้นที่ทำกินบุกรุกเข้าไปในเขตอุทยานฯ ในทางตรงข้ามพวกเขากลับเป็นหูเป็นตาให้กับราชการในการดูแลมิให้บุคคลภายนอก เข้ามานุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ฯ

ปี 2537 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดนครราชสีมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เข้ามาปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อย โดยออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 ให้กับเกษตรกรในบ้านท่าวังไทร ดังนั้นประเภทเอกสารสิทธิของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเป็นเอกสารสิทธิประเภท ส.ป.ก.4-01 (ทั้งลักษณะใบอ่อนและใบแข็ง) และมีแบบ ภ.บ.ท. 5 เป็นส่วนน้อย และจากรายงานกรมพัฒนาชุมชน (กชช.2ค.) อำเภอวังน้ำเขียว (2545) พบว่าชาวบ้านท่าวังไทรมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองประมาณ 122 ครัวเรือน ไม่มีที่ดินทำกินประมาณ 33 ครัวเรือน และจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินถือครองทำกินส่วนหนึ่งมาจากการที่ยังไม่ได้รับการกระจายสิทธิจากครอบครัวและยังไม่ไปแจ้งสิทธิเรื่องที่ทำกินกับสำนักงานการปฏิรูปที่ดินฯ และจะใช้ประโยชน์ที่ดินทำเกษตรร่วมกับเครือญาติ ส่วนกรณีที่มีการเช่าที่ทำกินบางส่วนต้องการใช้พื้นที่ทำการเกษตรมากจึงขอเช่าพื้นที่ของเพื่อนบ้านที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ทำอะไร ซึ่งอัตราค่าเช่าจะอยู่ระหว่าง 500-2,000 บาทต่อปี พิจารณาจากทำเลที่ตั้งใกล้แหล่งน้ำหรือสภาพความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันชาวบ้านบางคนเริ่มมีการขายที่ดินทำกินให้กับบุคคลภายนอกในลักษณะของการกู้ยืมและแลกเปลี่ยนหลักฐานสัญญาระหว่างกัน ซึ่งมีเหตุผลการขายมาจากความจำเป็นด้านการเงินและที่ดินไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร และสรุปการถือครองที่ดินของหมู่บ้านได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการถือครองที่ดินในหมู่บ้าน

การถือครอง	ครัวเรือน
ไม่มีที่ดินถือครอง	33
1-20 ไร่	64
21-50 ไร่ ขึ้นไป	22
51 ไร่ ขึ้นไป	26

ที่มา: จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (8-9 สิงหาคม 2548)

2. คลองลำพระเพลิง ไหลผ่านทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ใช้น้ำจากคลองลำพระเพลิงในการปลูกข้าวและเพาะปลูกพืชผัก ไม่ผลสำหรับชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำกินติดคลอง 4-5 ปีที่ผ่านมาพบจะพบว่าน้ำแห้งขอดในช่วงฤดูแล้งและไม่เพียงพอการใช้ประโยชน์อีกทั้งลำน้ำเริ่มตื้นเขิน

3. คลองอีสาว อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน จะมีน้ำในเฉพาะช่วงฤดูฝน พอถึงฤดูแล้งในเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนน้ำในคลองจะแห้ง จึงไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการอุปโภคเพาะปลูกเป็นหลัก

4. อ่างเก็บน้ำในโรงเรียน ขนาด 160 x 80 x 3 เมตร สร้างขึ้นในปี 2515 โดยใช้งบประมาณส่วนหนึ่งจากสมาชิกผู้แทนราษฎรจังหวัดและส่วนหนึ่งสมทบจากชาวบ้าน และอ่างเก็บน้ำในบริเวณโรงเรียน ขนาด 20 x 40 x 2 เมตร ใช้งบประมาณ กสช. สร้างในปี 2534 อ่างเก็บน้ำที่อยู่ในบริเวณโรงเรียนและวัดนั้นชาวบ้านทำวังไทรใช้ในการอุปโภคและให้สัตว์เลี้ยงได้ดื่มกิน

การคมนาคม

การเดินทางออกนอกหมู่บ้านจะใช้ 2 เส้นทางด้วยกัน คือ

- จากบ้านท่าวังไทรออกไปทางทิศใต้เป็นถนนลาดยางมะตอยถึงกิโลเมตรที่ 79 ตัดกับถนนเส้นปัทมชัย-กบินทร์บุรี ระยะทาง 30 กิโลเมตร

- จากบ้านท่าวังไทร ออกไปทางทิศเหนือผ่านตัวตำบลวังหมี เป็นถนนลาดยางมะตอยถึงตัวอำเภอปากช่องต่อกับถนนมิตรภาพ ระยะทาง 60 กิโลเมตร

โดยมีรถประจำทางให้บริการอีกหลายสายด้วยกัน ดังนี้

- รถโดยสารประจำทางสี่ฟ้าวิ่งระหว่างบ้านบุเจ้าคุณ ผ่านบ้านท่าวังไทรวิ่งไปถึงอำเภอปากช่อง วิ่งตั้งแต่เวลา 07.30 น. และเที่ยวกลับเวลา 11.30 น. วิ่งจากอำเภอปากช่องถึงบ้านบุเจ้าคุณ อัตราค่าโดยสารจากบ้านท่าวังไทรไปปากช่อง 30 บาท

- รถโดยสารประจำทางสี่ล้อวิ่งระหว่างบ้านวังหมี่ถึงปากช่อง เริ่มตั้งแต่ 14.00 น. และเกี่ยวกับเวลา 17.30 น.วิ่งระหว่างอำเภอปากช่องถึงบ้านวังหมี่ อัตราค่าโดยสารถึงจากต้นทางถึงปลายทาง 25 บาท

- รถสองแถววิ่งระหว่างบ้านวังหมี่ ผ่านบ้านท่าวังไทรถึงตลาด 79 กม. (กิโลเมตรที่ 79) เริ่มตั้งแต่เวลา 07.00 น. และเที่ยวกลับเวลา 11.00 น. จะวิ่งเข้ามารับผู้โดยสารอีก 1 รอบเพื่อกลับไปตลาด 79 กม. และจะวิ่งเที่ยวสุดท้ายเวลา 14.00 น. อัตราค่าโดยสารจากบ้านท่าวังไทรไปตลาด 79 กม. 25 บาท

ตามปกติชาวบ้านนิยมใช้เส้นทางที่จะออกไปทางอำเภอปากช่องมากกว่าเพราะมีรถโดยสารผ่านวันละ 3 เที่ยว การจับจ่ายซื้อของไว้อุปโภคบริโภค การขายผลิตผลทางเกษตร ตลอดจนการเดินทางรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลอำเภอปากช่อง เพราะมีสะดวกสบายกว่าเส้นทางอื่นแม้จะมีระยะทางที่ไกลกว่า ชาวบ้านมีพาหนะส่วนตัวสำหรับการเดินทางติดต่อทั้งในและนอกหมู่บ้าน ได้แก่ รถเก๋ง 1 คัน รถปิคอัพ 15 คัน รถจักรยานยนต์ 42 คันรถจักรยาน 11 คัน ซึ่งการใช้ประโยชน์โดยส่วนใหญ่ใช้ในการเดินทางในการขนส่งผลผลิตและกิจธุระกับหน่วยงานราชการ ตลอดจนเส้นทางค้าขายสำหรับพ่อค้ารายวันและรถจักรยานยนต์เร่อาหารสดและอาหารแห้งที่มีซื้อขายได้ทุกวัน นอกจากนี้ เส้นทางดังกล่าวยังเป็นเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางเที่ยวชมธรรมชาติ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาเนินเตี้ยสลับกันสวยงาม นักนิยมไพรประเภทส่องสัตว์โดยเฉพาะกระทิง ซึ่งมีจุดดูกระทิงได้หลายจุดรวมทั้งบริเวณหมู่บ้านท่าวังไทรด้วย

สาธารณูปโภคในหมู่บ้านท่าวังไทร ได้แก่

- ถนนสายหลักที่ใช้เดินทางออกนอกหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางมะตอยทั้ง 2 เส้น ซึ่งได้รับบพัฒนาจาก รพช. และองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี่ ส่วนถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต ดิน และลูกรังบางส่วน การใช้ประโยชน์มีความสะดวกสบายมาก

- ไฟฟ้า เข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2528 ปัจจุบันชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือนและมีไฟฟ้าตามถนนสายหลัก แต่ถนนในหมู่บ้านยังไม่มีติดตั้งเสาไฟฟ้าให้แสงสว่าง จะมีเฉพาะบางจุด เช่น ทางเข้าวัดบ้านท่าวังไทร

- หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของนายฉลวย กองอาสา กำนันคนปัจจุบัน นอกจากการใช้ประโยชน์ประกาศแจ้งเรียกการประชุม กิจกรรมงานประเพณีสำคัญแล้ว ยังมีการเปิดเสียงกระจายข่าวสารด้านการเกษตร การสาธารณสุข ทำการตามโอกาสงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมักนิยมเปิดในช่วงเช้า

- น้ำประปาหมู่บ้าน สืบมาจากสระขุดของวัด ซึ่งมีการเปิดตามเวลาใช้ในการอุปโภคได้เพียงอย่างเดียวเนื่องจากน้ำมีสีขุ่น หรือรองจากน้ำฝนใช้ในการอุปโภคบริโภคส่วนน้ำดื่มของชาวบ้านนิยมเก็บสำรองน้ำฝนในโอ่งขนาดใหญ่เก็บไว้ใช้ดื่มได้ตลอดปี ซึ่งในหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่จะมีครบทุกหลังคาเรือนทั้งโอ่งขนาดใหญ่และขนาดกลางตั้งแต่ 2-5 ใบ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำอีก 2 แห่ง คือ คลองลำพระเพลิงและฝายน้ำของหมู่บ้านแต่ชาวบ้านจะใช้ในการด้านการเกษตรมากกว่าจะใช้ในครัวเรือน ไม่มีประปาจากส่วนภูมิภาค

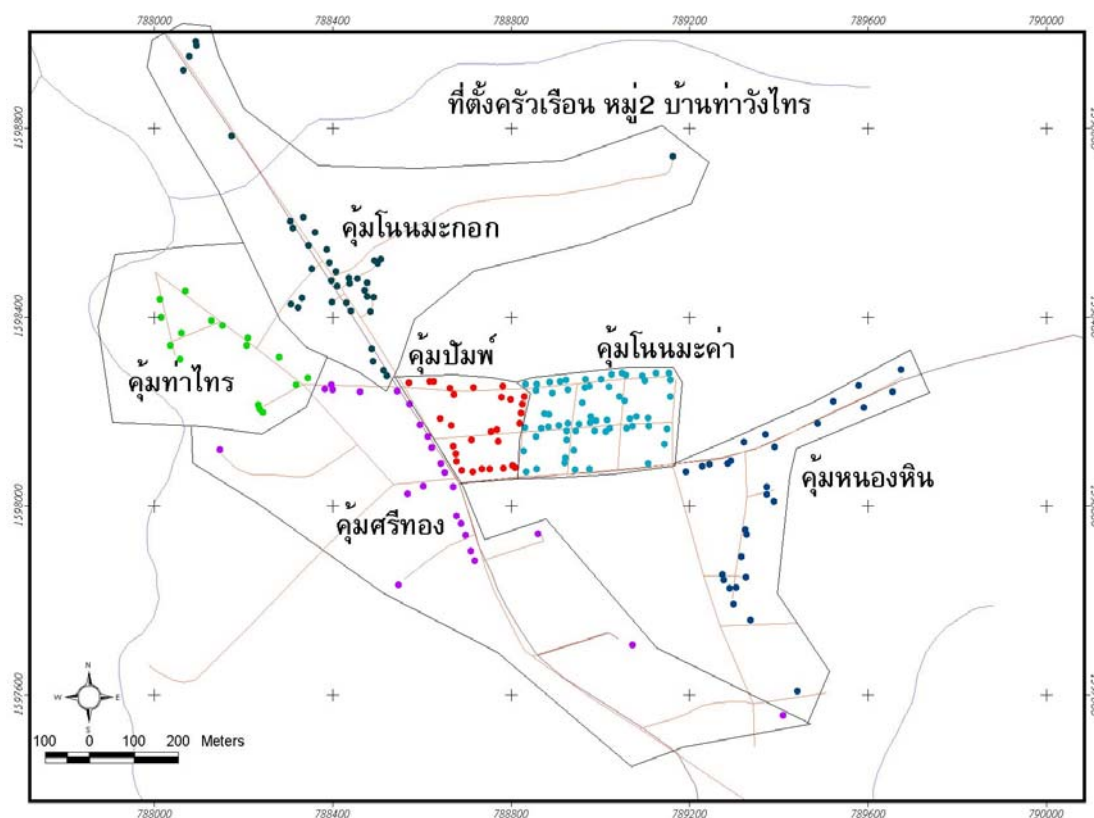
- โทรศัพท์ในหมู่บ้านมีบริการโทรศัพท์สาธารณะ 1 เครื่อง และมีบริการโทรศัพท์ส่วนบุคคลตั้งอยู่บ้านกำนัน โดยการให้บริการนั้นจะคิดจำนวนเงินเป็นนาทีซึ่งขึ้นอยู่กับความใกล้-ไกลของสถานที่ในการติดต่อ แต่ในปัจจุบันสมาชิกในชุมชนนิยมใช้โทรศัพท์มือถือกันแทบทุกหลังคาเรือนด้วยเหตุผลของความสะดวกง่ายในการติดต่อและหาซื้อง่ายและราคาก็ไม่แพงมากประมาณ 110 หลังคาเรือน

การปลูกสร้างบ้านเรือน

เมื่อชาวบ้านในชุมชนมีญาติพี่น้องมาอยู่อาศัยอยู่ร่วมกันทำให้ลักษณะครอบครัวในหมู่บ้านมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันหรือบางครอบครัวอยู่บ้านคนละหลังแต่อยู่ในบริเวณเดียวกัน มีบ้านญาติพี่น้อง ลุง ป้า น้า อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียง แต่บางครอบครัวอาจจะกระจายออกไปจากคุ้มญาติพี่น้อง ไปอยู่อาศัยในคุ้มอื่นของหมู่บ้าน ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่เนื่องมาจากความจำกัดในเรื่องที่ดินและความหนาแน่นของจำนวนประชากร ซึ่งปัจจุบันชุมชนนิยมสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ทำกินมากขึ้น ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนโดยส่วนมากจะมีลักษณะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ได้ทุนสูงมีลานบ้านใช้เป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัว ใช้เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน ทำเป็นคอกสัตว์เลี้ยงวัว ควายหรือเปิดเป็นร้านค้า นอกจากลักษณะของบ้านไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูงแล้วยังมีลักษณะอื่นๆ อีก เช่น บ้านไม้กึ่งปูน บ้านที่สร้างด้วยปูนทั้งหลัง เป็นต้น

การแบ่งเขตและการตั้งบ้านเรือน

บ้านท่าวังไทรแบ่งออกเป็น 6 คุ่ม ได้แก่ คุ่มบ้านท่าวังไทร คุ่มโนนกกอก คุ่มโนนมะค่า คุ่มศรีทอง คุ่มหนองหิน และคุ่มป้อม โดยคุ่มบ้านท่าวังไทรเป็นบริเวณการบุกเบิกตั้งหมู่บ้านในช่วงแรกๆ อยู่ติดถนนใหญ่ที่เป็นเส้นทางในการเดินทางเข้าออก คุ่มบ้านทั้ง 6 คุ่มอยู่กระจายไปตามถนนใหญ่ และลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะกระจุกกระจายกันไปตามบริเวณทางแยกของถนน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของชาวบ้านในอีกลักษณะหนึ่งที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ นั่นคือความสัมพันธ์ของกลุ่มบ้านใกล้เคียงอยู่คุ่มเดียวกัน โดยชาวบ้านรู้จักสนิทสนมในคุ่มเดียวกันหรือที่อยู่ใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 7 แสดงการแบ่งคุ่มและการตั้งบ้านเรือนบ้านท่าวังไทร

ที่มา: พยัตติพล ณรงค์ชวณะ, วันชัย อรุณประภารัตน์ และพงษ์สันต์ สัจจันทร์ (2545)

ลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางประชากรของหมู่บ้านท่าวังไทร ดังที่กล่าวไว้ในประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านท่าวังไทรว่า หมู่บ้านท่าวังไทรเป็นหมู่บ้านจัดตั้งขึ้นใหม่และชาวบ้านที่อยู่อาศัยได้อพยพมาจากที่อื่นแต่ส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเพทางจังหวัดนครราชสีมา และเป็นส่วนน้อยที่อพยพมาจากจังหวัดอื่นซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้ย้ายตามญาติพี่น้องของตนเองที่อยู่ในจังหวัดนครราชสีมาเข้ามา ส่วนสาเหตุของการย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัยจะแตกต่างกันออกไป เช่น ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนลำตะคอง ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ถิ่นฐานเดิมเริ่มมีประชากรแออัดมากขึ้น และต้องการสร้างฐานะ เป็นต้น และด้วยเหตุที่บริเวณหมู่บ้านท่าวังไทรในอดีตเป็นที่รกร้างทำให้ผู้คนต่างพากันเข้าจับจองพื้นที่ บ้างมาเป็นครอบครัว บ้างมาอาศัยอยู่ที่นี่แล้วแต่งงานกับผู้หญิงในท้องถิ่น จะมีส่วนน้อยที่ผู้ชายโดยนับถือญาติทั้งสองฝ่าย และเนื่องจากในหมู่บ้านมีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกัน ลักษณะทางสังคมของหมู่บ้านจึงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสหรือบุคคลผู้ที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านก่อนเครือญาติที่สำคัญที่ปรากฏในชุมชน ได้แก่ ตระกูลดกกลาง โยษกลาง และ จันทวาส ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำบุกเบิกกลุ่มแรกๆ

นอกจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติและระบบอาวุโสแล้ว ยังมีการยึดถือว่าทุกคนในชุมชนเป็น “คนบ้านเดียวกัน” ซึ่งหมายถึงการอยู่ในชุมชนเดียวกัน มีการประกอบอาชีพเหมือนกัน มีทรัพยากรใช้ร่วมกัน เผชิญปัญหาไปด้วยกัน โดยเฉพาะการต่อต้านสัมปทานป่าไม้ การเป็นคนบ้านเดียวกันช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมแรงร่วมใจกันเวลาที่มีกิจกรรมในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ซึ่งชนันต์ วรรณะภูติ (2537) ได้กล่าวถึงความเป็น “คนบ้านเดียวกัน” ไว้ว่าเป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกของกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน มีประวัติความเป็นมาเดียวกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เผชิญปัญหาในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน มีสำเนียงพูดอย่างเดียวกัน มีลักษณะเฉพาะทางประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน รวมทั้งมีระบบความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์หรือรศสมชิกของหมู่บ้านเข้าไว้ด้วยกัน

ปัจจุบันบ้านท่าวังไทร มีจำนวนครัวเรือน 145 ครัวเรือน ประชากรมีจำนวนทั้งสิ้น 821 คน เป็นชาย 403 คน และเป็นหญิง 419 คน มีประชากรวัยแรงงานตั้งแต่ช่วงอายุ 20-59 ปี มีเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับกลุ่มอายุอื่น ซึ่งกลุ่มวัยแรงงานในหมู่บ้านดังกล่าวมีการอพยพขายแรงงานรับจ้างภายนอกท้องถิ่นตามฤดูกาล (สถานีอนามัยบ้านท่าวังไทร, 2547) สามารถแยกกลุ่มอายุได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงช่วงกลุ่มอายุของประชากรบ้านท่าวังไทร

ช่วงอายุ	จำนวน
0-6	142
6-12	158
13-19	87
20-39	108
40-59	257
60 ปีขึ้นไป	69

ที่มา: สถานีอนามัยบ้านท่าวังไทร (2547)

สาธารณสุข

บ้านท่าวังไทร มีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งก่อสร้างขึ้นเมื่อปี 2522 ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำ 2 คน ให้บริการการรักษาพยาบาลแพทย์แผนปัจจุบัน ทั้งภายในและนอกเขตรับผิดชอบ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ได้รับบัตรรับรองสิทธิรักษาพยาบาลตามนโยบายการประกันสุขภาพถ้วนหน้าของรัฐด้วยบัตร 30 บาทรักษาทุกโรค ซึ่งถือว่ามีความสะดวกสบายเนื่องจากชาวบ้านสามารถเรียกใช้บริการได้ตลอด 24 ชั่วโมงเพราะเจ้าหน้าที่ประจำและพักอยู่ที่สถานีอนามัยในหมู่บ้าน การให้บริการรักษาได้แก่ อาการปวดหัว เป็นไข้ โรคทางเดินระบบอาหาร ในกรณีเจ็บป่วยรุนแรงและต้องนำส่งรักษาพยาบาลต่อโรงพยาบาลในเมือง ซึ่งชาวบ้านมักเดินทางไปใช้บริการที่โรงพยาบาลอำเภอปากช่องแต่ก็จะมีปัญหาเรื่องการเสียค่าใช้จ่ายเนื่องจากบัตรระบุงการใช้สิทธิได้โรงพยาบาลในเขตอำเภอรับผิดชอบคือ อำเภอวังน้ำเขียว

บทบาทและการส่งเสริมการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุขของชุมชน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยได้จัดแผนงานเยี่ยมบ้านชุมชน โดยกำหนด 2 วันต่อสัปดาห์ออกตรวจเยี่ยมและให้บริการคำแนะนำปัญหาสุขภาพอนามัยเบื้องต้นกับครัวเรือนใน 8 หมู่บ้านของตำบล

โรงเรียน

บ้านท่าวังไทร มีโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนท่าวังไทรสามัคคี ก่อสร้างในปี 2524 และเปิดสอนในปี 2526 มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีบุคลากรจำนวน 8 คน นักเรียนในความรับผิดชอบจำนวน 112 คน และโรงเรียนวังหมีวิทยา มีพื้นที่ 65 ไร่ ก่อตั้งและเปิดทำการในปี 2537 ทำการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีบุคลากรจำนวน 18 คน มีจำนวนนักเรียน 307 คน นักเรียนของโรงเรียนวังหมีพิทยาคมมาจากหมู่บ้านต่างๆ ภายในตำบลวังหมีและวังกะทะ อำเภอปากช่อง

สถานศึกษาทั้ง 2 แห่งในเบื้องต้นได้รับความอุปถัมภ์สนับสนุนจากผู้นำชุมชนชุดกลุ่มบุกเบิก ได้แก่ หลวงพ่อชุ่ม นายพรม จดกลาง เป็นต้น นับตั้งแต่การวางแผนการจัดสรรที่ดินเพื่อการก่อสร้างสถานที่สำคัญ เช่น บ้าน วัด โรงเรียน การร่วมแรงร่วมใจลงทุน ลงแรงตลอดจนการร่วมบริจาคเงิน ไม่ สมทบกับงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้น หากมีกิจกรรมใดๆ ทางโรงเรียนก็จะประสานแจ้งเชิญผู้นำต่างๆ ในชุมชนเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ และผู้นำเหล่านี้ก็ยังคงเป็นที่เคารพนับถือกับชุมชนจนถึงปัจจุบัน

บทบาทการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมงานวันเด็กครูวันแม่ 12 สิงหาคม และวันพ่อ 5 ธันวาคม วันเข้าพรรษา ออกพรรษา โดยโรงเรียนได้ประสานผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่ง บางครั้งโรงเรียนก็จะได้ร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในหมู่บ้าน เช่น การรณรงค์รักษาความสะอาด เก็บขยะ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณหมู่บ้าน ตลอดจนการร่วมกันปลูกต้นไม้โดยขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

นอกจากนี้บทบาทสำคัญของสถานศึกษาที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของบ้านท่าวังไทรพบว่าโรงเรียนวังหมีพิทยาคม ได้เชื่อมโยงกิจกรรมป่าชุมชนโดยใช้ประโยชน์เป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น โดยได้ริเริ่มกิจกรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเบื้องต้น คณะครูอาจารย์ได้นำเด็กนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมค่ายกระทิงน้อย เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกตระหนักถึงคุณค่าและการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าฯ ซึ่งจากครั้งนั้นเด็กนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้พัฒนาตัวเองมาเป็นพี่เลี้ยงค่ายและร่วมขยายผลกิจกรรมกับรุ่นน้องในการนำกิจกรรม

ค่ายศึกษาธรรมชาติ โดยใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชนเป็นเส้นทางในการศึกษา สำรวจ และมีกรรมการป่าชุมชนร่วมเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้เรื่องสมุนไพร ชนิดพืช ชนิดสัตว์ที่พบในป่าชุมชน การพัฒนาการศึกษาในโครงการวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ศึกษาสำรวจสมุนไพรในป่าชุมชนโครงการกลุ่มสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้คุณภาพและบูรณาการระดับประเทศ นอกจากนี้โรงเรียนยังได้จัดให้นายสำเนา จันทรวาส ประธานชมรมส่งเสริมและพัฒนาสมุนไพรตำบลวังหมี บรรยายเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับนักเรียนเรื่องสมุนไพรบรรยายสอนในช่วงโมงเรียนอีกด้วย ปัจจุบันโรงเรียนวังหมีพิทยายุอยู่ระหว่างพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องสมุนไพรท้องถิ่นเข้ากับกลุ่มสาระภาษาอังกฤษ และภาษาไทยในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งคณะจารย์ในโรงเรียนเริ่มให้ความสนใจและให้ความสำคัญในการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น

ส่วนระดับการศึกษาของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาไม่สูงมากนักโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นเก่าๆ ซึ่งมักจะจบการศึกษาสูงสุดแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น ส่วนปัจจุบันแม้แต่ละครอบครัวจะนิยมส่งเสริมให้บุตรหลานเรียนต่อกันมากขึ้น แต่ยังมีแค่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็ต้องออกมาทำงานช่วยครอบครัวและรับจ้างในตัวจังหวัดและในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งจากการสอบถามข้อมูลพบว่าในหมู่บ้านยังมีผู้ไม่ได้เรียนหนังสือโดยมีข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้านทำวังไทรตั้งแต่อายุ 15-60 ปีขึ้นไป

ระดับการศึกษา	อายุ 15-25 ปี		อายุ 26-35 ปี		อายุ 36-45 ปี		อายุ 46 ปีขึ้นไป	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
ไม่ได้เรียนหนังสือ	-	-	-	-	-	-	11	21
ประถมศึกษา	18	21	17	23	9	20	15	11
มัธยมศึกษาตอนต้น	27	32	9	13	-	-	-	-
มัธยมศึกษาตอนปลาย	21	27	9	8	-	-	-	-
อนุปริญญาตรี (ปวช./ ปวท./ ปวส.)	15	21	5	4	-	-	-	-
ปริญญาตรีและสูงกว่า	-	-	6	3	-	-	-	-
รวม	81	101	46	43	9	20	25	32

ที่มา: จากการสำรวจ (8-12 สิงหาคม 2548)

การเมืองการปกครอง

นับตั้งแต่บ้านท่าวังไทรแยกการปกครองออกจากบ้านวังหมี่ ในปี พ.ศ. 2519 มีผู้ปกครองหมู่บ้าน ดังนี้

ปี พ.ศ. 2519-2542 นายเทียม วิโรจน์ศิริ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกจนเกษียณอายุ

ปี พ.ศ. 2543-2546 นายชม นาคสีสด เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2

ปี พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน นายฉลวย กองอาสา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 3 และเป็นกำนันประจำตำบลวังหมี่

ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านท่าวังไทร มีทั้งที่เป็นทางการทั้งฝ่ายปกครอง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และฝ่ายการเมือง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่บ้านละ 2 คน ในปี 2540 ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการเสนอปัญหาและวางแผนงานพัฒนาหมู่บ้านจากงบประมาณสนับสนุนของตำบล ทั้ง 2 ส่วนจะร่วมกันประชุมหมู่บ้านเพื่อชี้แจงรายละเอียดต่างๆ ให้ชาวบ้านหลังจากการประชุมประจำเดือนที่อำเภอและรับทราบปัญหาความต้องการที่ชุมชนต้องการให้แก้ไข ซึ่งผู้นำทั้งสองฝ่ายต่างก็จะได้เสนอและหาทางแก้ไขกับส่วนงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

นอกจากนั้นแล้ว ในส่วนของผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ชุมชนต่างยังให้ความเคารพและนับถือความสำคัญควบคู่กับผู้นำข้างต้นเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการปฏิบัติที่เกี่ยวกับประเพณีทำบุญหมู่บ้าน ความเชื่อ และกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ที่กลุ่มผู้นำกลุ่มตระกูลแรกนำปฏิบัติชุมชนก็จะให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี เช่น การดับไฟป่าในหน้าแล้ง

กลุ่มองค์กรและกิจกรรมในชุมชน

การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมพบ 8 กลุ่ม โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มกิจกรรมบางกลุ่มก็ประสบความล้มเหลวและต้องเลิก เช่น กลุ่มหม่อนไหม ตั้งขึ้นในปี 2535 โดยทางจังหวัดได้มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มการลงทุน ชาวบ้านเลิกกันไป กรณีกลุ่มแม่บ้านก็เช่นกัน กลุ่มแม่บ้านที่ตั้งขึ้นมาไม่ได้มีกิจกรรมหลักใดๆ ส่วนกลุ่มสหกรณ์การเกษตรธนาคารข้าว กองทุนเงินล้าน ยังคงเป็นประโยชน์กับชาวบ้าน ในด้านแหล่งทุน และการกู้ยืมมากิน

ในยามขาดแคลน ส่วนกลุ่มออมทรัพย์นั้นเกิดขึ้นจาก การที่เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชนบทเพื่อการอนุรักษ์ฯ ได้พาแกนนำของชาวบ้านท่าวังไพร ไปดูงานการทำการเกษตรและกลุ่มออมทรัพย์ที่บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี 2535 หลังจากกลับจากดูงานในครั้งนั้น ชาวบ้านได้ให้ความสนใจต่อการออมทรัพย์กันภายในหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันไม่ความเคลื่อนไหวในการดำเนินการใดๆ ส่วนชมรมอนุรักษ์ฯ นั้น ก็ได้รับการแนะนำส่งเสริมจากโครงการพัฒนาชนบทเพื่อการอนุรักษ์เช่นกัน เกิดขึ้นโดยทางโครงการฯ เห็นว่า ชุมชนมีการดูแลรักษาพื้นที่ป่า จึงแนะนำให้ตั้งชมรมอนุรักษ์ฯ ต่อมาชมรมอนุรักษ์ฯ ได้มีกิจกรรมต่างๆ เช่น เกิดกลุ่มไม้ผล กลุ่มผู้ขายมะขามหวาน ฯลฯ และกลุ่มที่ชาวบ้านรวมตัวตั้งขึ้นเอง ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในบ้านท่าวังไพร

กลุ่ม	ปีจัดตั้ง	หน่วยงาน/องค์กรที่ส่งเสริม
กลุ่มสหกรณ์การเกษตร	2529	สหกรณ์ อพป. วังหมี
กลุ่มเยาวชน	2525	พัฒนากรอำเภอ
ชมรมอนุรักษ์ป่าบ้านท่าวังไพร	2530	โครงการพัฒนาชนบทเพื่อการอนุรักษ์ มูลนิธิคุ้มครองฯ
ธนาคารข้าว	2530	พัฒนากรอำเภอ
กลุ่มแม่บ้าน	2532	พัฒนากรอำเภอ
สมาชิก ธกส.	2536	ธกส.
กลุ่มออมทรัพย์	2536	ชาวบ้านรวมตัวเอง
กองทุนหมู่บ้าน (เงินล้าน)	2545	กรมพัฒนาชุมชน

ที่มา: จากการสำรวจ (4-5 กุมภาพันธ์ 2547)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1. ระบบการผลิตและการเพาะปลูก

การตั้งถิ่นฐานในช่วงแรก ชาวบ้านดำรงชีพด้วยการปลูกพริก ปลูกฝ้าย ปลูกละหุ่ง แล้วนำผลผลิตที่ได้ไปเกี่ยวนับรทุกไปขายที่ตัวอำเภอปากช่อง ส่วนข้าวจะปลูกเอาไว้กินเอง เมื่อชาวบ้านเริ่มอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น ถนนหนทางมีความสะดวกมากขึ้น พืชเศรษฐกิจ คือ มันสำปะหลัง และข้าวโพดจึงถูกนำมาส่งเสริมให้ปลูกเพื่อทดแทนการปลูกพริก ฝ้ายและละหุ่ง ปัจจุบันชาวบ้านท่าวังไพรได้ยึดการปลูกข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก และการปลูกไม้เสริมเป็นอาชีพ

รอง เช่น มะขาม มะม่วง ขนุน มะนาว มะเขือเทศ คื่นช่าย ถั่วเขียว ฯลฯ ไม่เศรษฐกิจ เช่น ไม้กฤษณา ไม้ยูคา ขางพารา สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ เช่น วัวเนือ สุกร และการปลูกพืชผักสวนครัว และมีครอบครัวที่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนประมาณ 13 ครัวเรือน การประกอบอาชีพของชาวบ้านนอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรแล้วมีอาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้าง เช่น หักข้าวโพด ตัดอ้อย ก่อสร้าง และอาชีพรับจ้างในโรงงานในอุตสาหกรรมทั้งในและนอกจังหวัด

ในช่วง 1 ปี ชาวบ้านสามารถปลูกและเก็บผลผลิตได้เกือบตลอดปี ช่วงระยะเวลาของการปลูกข้าวนั้นจะเริ่มในช่วงต้นฤดูฝน โดยเริ่มจากการปลูกข้าวโพดข้าวเหนียวก่อน ซึ่งจะหักข้าวโพดในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน หลังจากหักเสร็จแล้วจะทำการเผาต้นข้าวโพดและไถพรวนพื้นที่เพื่อปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ต่อไป ซึ่งจะหักข้าวโพดได้ในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม ในช่วงเดือนเดียวกันนี้มะขามจะออกผลให้เก็บได้เช่นกัน หลังจากนั้นจะเริ่มเก็บมะม่วง ขนุน ได้ตามลำดับ และจะวนกลับมาในช่วงปลูกข้าวโพดอีกครั้งหนึ่ง ข้าวโพดที่หักได้จะนำไปขายโดยข้าวโพด ข้าวเหนียวจะคิดราคาเป็นฝักๆ ละ 4-4.50 บาท ส่วนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะขายเป็นเมล็ดโดยสีออกมาเป็นเมล็ดขายกิโลกรัมละ 4-5 บาท

ส่วนการปลูกข้าวนั้นจะเริ่มตกกล้าประมาณเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ปักดำต้นเดือนกรกฎาคม และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนพฤศจิกายน แหล่งน้ำที่นำมาใช้ในการเกษตรจะได้น้ำจากน้ำฝน คลองลำพระเพลิง ฝายน้ำของหมู่บ้าน น้ำจากสระของวัด และบ่อขุดในที่ของตน ซึ่งก็แล้วแต่ที่ที่นาของใครจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่ไหนก็จะใช้แหล่งน้ำจากที่นั้น

การเพาะปลูกพืช/คร้วเรือน	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าว/13					← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	→
ข้าวโพดข้าวเหนียว/เลี้ยงสัตว์/21	← .	→				← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .
มันสำปะหลัง/37	← .	. .	→	← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .
อ้อย/19	←											→
มะขามหวาน/13	←											→
ยางพารา/ 3	←											→
มะนาว/15	←											→
มะม่วง/11	←											→
ไม้ดอก/5	← .	→								← .	. .	. .
ไม้กฤษณา/7	←											→
ขนุน/23	←											→
มะเขือเทศ/6	←											→
ผักสวนครัว/125	← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .
เลี้ยงวัว ควาย/13	← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .
รับจ้าง/15	← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .
ค้าขาย/6	← .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .

ภาพที่ 8 ปฏิทินการผลิตและเพาะปลูกบ้านท่าวังไพร

ที่มา: จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักบ้านท่าวังไพร (2548)

2. รายได้ของชุมชน

รายได้หลักมาจากการปลูกข้าวโพด ส่วนรายได้รองมาจากการปลูกสวนผลไม้ ชาวบ้านจะมีรายได้ต่อปีประมาณ 10,000 -15,000 บาทต่อปี รายได้ต่อครัวเรือนประมาณ 30,000-40,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน

ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพปลูกข้าวโพดจะมีรายได้ที่ไม่แน่นอน บางครั้งขายข้าวโพดได้ราคาดี บางครั้งขายได้ราคาไม่ดีเท่าที่ควรซึ่งเป็นตามกลไกราคาของตลาด ถ้าช่วงใดข้าวโพดออกสู่ตลาดน้อย ข้าวโพดมีราคาสูง แต่ถ้าปีใดข้าวโพดล้นตลาดราคาจะตกลง ในการปลูกข้าวโพดของชาวบ้านนั้นจะปลูกได้ผลดีหรือไม่ต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศเป็นปัจจัยสำคัญ

ในขณะเดียวกันชาวบ้านผู้ผลิตต้องแบกรับภาระหนี้สินจากการกู้ยืมนายทุนมาใช้ในการผลิต เมื่อผลผลิตมีความไม่แน่นอนในเรื่องของการเพาะปลูกและราคาทำให้ชาวบ้านต้องมีการประกอบอาชีพเสริม เช่น รับจ้างเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รวมกลุ่มฝึกอบรมอาชีพโดยจ้างครูเข้ามาสอน ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าค่าสมัครฝึกอบรมราคาแพง เมื่อเรียนสำเร็จแล้วกลับไม่มีการผลิตสินค้าที่ฝึกอบรมมาออกขายเนื่องจากไม่สามารถหาตลาดที่รองรับสินค้าได้ เมื่อมีการอบรมในครั้งต่อไปจึงไม่มีชาวบ้านให้ความสนใจมากนัก ชาวบ้านจึงนิยมที่จะเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู เป็นต้น

3. แรงงานและทุนในการผลิต

ช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวโดยเฉพาะข้าวโพดนั้นชาวบ้านจะใช้แรงงานของคนในครอบครัวหรือเพื่อนบ้านมาช่วยเหลือกันซึ่งสมัยก่อนจะใช้วิธีการลงแขก แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีผู้นิยมการลงแขกเพราะค่าใช้จ่ายจะสูงกว่าการจ้างแรงงาน ชาวบ้านท่านหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าจะให้ให้ลงแขกก็ทำได้แต่เจ้าของจะต้องเสียค่าอาหาร ค่าเหล้าเลี้ยงคนที่มาลงแขกสูงมาก บางที่ต้องเลี้ยงทั้ง 3 มื้อ แต่ถ้าจ้างแรงงานจะคิดเป็นรายวัน แล้วพวกเขาจะหากินกันเอง เจ้าของไม่ต้องทำอาหารเลี้ยง” การจ้างแรงงานจะมีทั้งแรงงานในหมู่บ้านและแรงงานจากที่อื่น ถ้าจ้างแรงงานจากที่อื่นจะเป็นแรงงานที่มาจากจังหวัดศรีสะเกษหรือชาวบ้านในจังหวัดนครราชสีมาเอง โดยคิดเป็นกระสอบๆ ละ 25-30 บาท วันหนึ่งจะไปประมาณ 7-8 กระสอบ ถ้าเป็นแรงงานในหมู่บ้านคิดเป็นรายวันๆ ละ ประมาณ 120-140 บาท หรือเหมาเป็นกระสอบๆ ละ 25-30 บาทเหมือนกัน เมื่อได้ผลผลิตมาเจ้าของจะนำไปขายเองที่ตลาดปากช่อง สหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือที่ตลาดไทย มีพ่อค้าจากภายนอกเข้ามารับซื้อบ้างแต่ไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้านมากนักเพราะถ้าขายให้กับพ่อค้าคนกลางจะถูกกดราคา ดังนั้นเกษตรกรจึงมักนำผลผลิตที่ได้ออกไปขายที่ตลาดด้วยตัวเอง สำหรับชาวบ้านที่ไม่มีรถส่วนตัวก็จะใช้วิธีฝากเพื่อนบ้านให้ช่วยนำไปขายหรือจ้างรถบรรทุกรับจ้าง ส่วนชาวบ้านที่กู้หนี้ยืมสินมาหรือนำเมล็ดพันธุ์จากนายทุนในตลาดมาเพาะปลูกก็จะนำผลผลิตที่ได้ไปใช้หนี้แทนเงินส่วนการเก็บเกี่ยวข้าวและไม้ผลจะใช้แรงงานในครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน

แหล่งเงินทุนที่สำคัญของชาวบ้าน คือนายทุนในตลาดและ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) แต่ปัจจุบันชาวบ้านจะกู้เงินและนำเมล็ดพันธุ์จาก ธกส. มาเพาะปลูกมากขึ้น เพราะ ธกส. คิดอัตราดอกเบี้ยต่ำและไม่เอาเปรียบชาวบ้าน

ภาวะหนี้สิน แม้ว่าชาวบ้านมีรายได้โดยเฉลี่ยปีละ 30,000 บาทต่อครอบครัว รายได้ที่ได้มาส่วนใหญ่เป็นรายได้จากการทำไร่ข้าวโพดและไม้ผล โดยเฉพาะมะขามหวาน ถึงแม้ชาวบ้านทำวังไทรจะมีรายได้เฉลี่ยถึง 30,000 บาท ต่อครอบครัว แต่ในความเป็นจริงชาวบ้านก็มีหนี้สินกับนายทุน ที่อำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย และ ก.ม.79 นายทุนจะเป็นทั้งผู้ให้เงินกู้ ปัจจัยการลงทุน เมื่อชาวบ้านได้ผลผลิตก็จะนำไปขายให้กับนายทุน ซึ่งจะถูกหักเงินกู้และดอกเบี้ยจากผลผลิตที่ขาย รายได้ที่ได้มา จึงต้องเอาไปชำระหนี้สินที่กู้มาลงทุนในรอบปีซึ่งจะเป็นหนี้ในช่วง 10,000-20,000 บาท ต่อฤดูกาลผลิต

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

วัดบ้านท่าวังไทร สร้างขึ้นในปี 2514 บริเวณที่เป็นสนามบาสเก็ตบอลของโรงเรียนในปัจจุบัน และได้สร้างขึ้นใหม่ที่เป็นที่ตั้ง มีพระสงฆ์จำพรรษา 6 รูป สำหรับเนื้อที่วัดที่ได้สร้างขึ้นใหม่จะอยู่ติดกับบริเวณโรงเรียนชั้นประถม รวมเนื้อที่ 50 ไร่ เจ้าอาวาส คือ พระครูนิโครต ธรรมรังษี (หลวงพ่อบุญ ปกัสนโร) และมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลวังหมี่ด้วย

วัดท่าวังไทร ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่ประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา ประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ศาลาวัดเป็นที่ประชุมกิจกรรมต่างๆ เป็นประจำ โดยมีท่านเจ้าอาวาสยังเป็นผู้นำทั้งทางด้านศาสนา และเป็นผู้ให้การริเริ่มสนับสนุนการอนุรักษ์ป่าร่วมกับผู้นำชุมชน “หลวงพ่อบุญอยากให้ป่าชุมชนไว้ทุกหมู่บ้าน ไว้ให้ลูกหลานได้ใช้สอยต่อไป หลวงพ่อให้ความคิดสนับสนุนชาวบ้าน ชาวบ้านเข้าใจเพราะเล่าถึงอนาคตลูกหลาน ถ้าไม่ทำเดี๋ยวนี้อีก 20 ปี 30 ปี จะเป็นอย่างไร” (พระครูนิโครต ธรรมรังษี, 2547) เป็นที่เคารพ ศรัทธาจากชาวบ้านนับแต่การก่อตั้งหมู่บ้าน เนื่องจากท่านเป็นพระนักพัฒนาและมองการณ์ไกลในการแก้ไขปัญหาได้ดี เช่น การเป็นที่ปรึกษา แนะนำตลอดการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าของหมู่บ้าน นอกจากนี้หลวงพ่อบุญท่านยังมีความรู้ทางด้านสมุนไพรรักษาโรค ซึ่งชาวบ้านมักจะมาขอคำแนะนำ รับคำปรึกษาเมื่อมีอาการเจ็บป่วย โดยเฉพาะยุคก่อตั้งหมู่บ้านซึ่งยังไม่มีสถานอนามัย ชุมชนจะรักษาโดยใช้สมุนไพรในการบรรเทาอาการเจ็บป่วยขึ้นต้น

บทบาทของวัด นอกจากที่กล่าวข้างต้นแล้ว ท่านเจ้าอาวาสวัด ซึ่งประจำที่วัดนับแต่มีการก่อตั้งหมู่บ้านและก่อสร้างวัดของหมู่บ้าน ท่านยังมีบทบาทสำคัญในการร่วมผลักดันกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน เช่นการให้คำแนะนำ ปรึกษา โดยเฉพาะหากจะดำเนินกิจกรรม

การพัฒนาป่า ผู้นำ ชาวบ้านก็มักจะมารวมตัวกันที่วัด เพื่อประชุม ปรึกษาหารือ ตลอดจนให้เสนอแนะแนวคิดพระพุทธศาสนาเข้าไปเชื่อมเป็นกุศโลบายในการพัฒนาป่าชุมชน เช่น การจัดตั้งประดิษฐานพระประธานไว้ที่ป่าชุมชน และจัดกิจกรรมบวชป่า เป็นต้น

ลักษณะทางวัฒนธรรม

ชาวนครราชสีมาส่วนใหญ่ จัดอยู่ในกลุ่ม “วัฒนธรรมไทย” หรือ “ไทยโคราช” หรือ “ไทยเบิ้ง” เนื่องจากมีภาษา อาหารการกิน การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไปจากชาว “อีสาน” หรือพวกไทย-ลาว” โดยทั่วไป (ยกเว้นในบางอำเภอ เช่น บัวใหญ่ ประทาย สูงเนิน) โดยเฉพาะทางภาษา

ภาษาถิ่นโคราช เป็นภาษาไทยถิ่นย่อยถิ่นหนึ่งของภาษาไทยกลาง มีสำเนียงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและมีคำศัพท์ภาษาไทยลาวปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย น้ำเสียงค่อนข้างห้วน กะทัดรัด พุดคำที่มีอักษรกลางเป็นพยัญชนะ เช่น เป็นเสียงจัตวา เช่น กันเอง (กันเอง) อ้าย (อะไร) อ้ายเห่ (อะไรเหอ) คู้วะ (คูเอ็ดวะ) ละก้อ (มะละกอ) บางคำใช้ภาษาอีสานปะปน เช่น ดีกั่ว (ดีกว่า) ถึก (ใบ้) กำดัน (ท้ายทอย) ปอมก่า (กิ้งก่า) จักແລ້ວ (ไม่รู้) เป็นต้น ส่วนคำพื้นฐานทั่วไปจะตรงกับคำในภาคกลาง (ธวัช ปุณโณทก, 2537)

วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านของชาวนครราชสีมาที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปในหมู่บ้าน ได้แก่ ประเพณีเลี้ยงศาลปู่ตา ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีคำโพธิ์-คำไทร และต่อสะพาน เป็นต้น สำหรับหมู่บ้านท่าวังไทรมีประเพณีพื้นบ้านที่ถือปฏิบัติกันทุกปีที่สำคัญมีเพียง 2 ประเพณี คือ ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตาหรือเจ้าปู่ และประเพณีการทำบุญกลางบ้าน

ประเพณีเลี้ยงผีปู่ตาหรือปู่

ศาลเจ้าปู่หรือผีปู่ตาของหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณต้นไทรใหญ่ใกล้กับวังน้ำหรือท่าน้ำ ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านท่าวังไทรในช่วงแรกๆ สาเหตุของการตั้งศาลเจ้าปู่หรือผีปู่ตาในบริเวณดังกล่าวเนื่องจากบริเวณนั้นเป็นเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางเข้าออกหมู่บ้าน เพื่อให้คนในหมู่บ้านต้องเดินทางด้วยสวัสดิภาพปลอดภัย จึงตั้งศาลเจ้าปู่ไว้ใกล้บริเวณนั้นเพื่อปกป้องรักษาเมื่อมีคนในหมู่บ้านต้องเดินทาง ลักษณะของศาลเจ้าปู่หรือผีปู่ตาจะเป็นเสาไม้ ก่อตั้งด้วยเสาไม้สี่เสา ยกพื้นที่

สูงประมาณอกผู้ใหญ่ ภายในศาลมีรูปปั้นช้าง ม้า ตั๊กแตน ประเพณีเลี้ยงผีปู่ตาหรือศาลเจ้าปู่ตา จะจัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งมักจะกำหนดหลังวันสงกรานต์ ชาวบ้านจะร่วมกันทำพิธีไหว้ศาลเจ้าปู่โดยนำอาหารคาวหวาน เหล้า ธูปเทียน ดอกไม้ และไก่ต้มที่ใช้ในการเลี้ยงทายมาไหว้ศาลเจ้าปู่ ในการเลี้ยงทายจะเป็นเรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศฝนตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ พืชผลทางการเกษตร โดยใช้คางไก่เป็นเครื่องเลี้ยงทายและมีการเข้าทรงผีปู่ตาเพื่อให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมในพิธีได้สอบถามเรื่องราวต่างๆ ภายหลังจากเสร็จพิธีไหว้ศาลเจ้าปู่แล้วชาวบ้านก็จะมาทำบุญที่วัด “เจ้าปู่คือเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขาของหมู่บ้านที่คุ้มครองคนในหมู่บ้านให้มีความร่มเย็นเป็นสุข”

ภาพที่ 9 แสดงภาพศาลเจ้าปู่หรือศาลผีปู่ตาบ้านท่าวังไทร

ที่มา: จากการสำรวจ (19 ตุลาคม 2547)

ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ประเพณีทำบุญกลางบ้านเป็นประเพณีที่นิยมทำกันทั่วไปในหมู่บ้านต่าง โดยเฉพาะในเขตชนบท ซึ่งจะจัดพิธีขึ้นเมื่อใดนั้นขึ้นอยู่กับหมู่บ้านแต่ละแห่งจะกำหนดวันขึ้นมา สำหรับบ้านท่าวังไทรจะจัดขึ้นหลังจากที่มีการไหว้ผีปู่ตาแล้ว โดยทำในช่วงเดือน 6 เป็นการทำพิธีเพื่อขอให้ฝนตกตามฤดูกาล ขอให้คนในหมู่บ้านอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขหรืออาจจะเป็นการขอมาเจ้าที่เจ้าทางด้วยกันก็ได้ การจัดพิธีดังกล่าวจะทำบริเวณกลางบ้านโดยส่วนมากจะใช้บริเวณทางแยกใดทางแยก

หนึ่ง อาจจะเป็นบริเวณสามแยกหรือสี่แยกแล้วแต่ชาวบ้านจะตกลงกัน หลังจากนั้นจะสร้างป้อมพิธีที่บริเวณนั้น พิธีการจะเริ่มขึ้นในตอนเย็น โดยนิมนต์พระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์และจะทำบุญตักบาตรกันในตอนเช้าของอีกวันหนึ่งเป็นอันเสร็จพิธี

การจัดพิธีทำบุญกลางบ้านนั้นมาจากความเชื่อของชาวบ้านที่ว่าบริเวณหมู่บ้านท่าวังไทรเป็นที่ป่า มีผีป่า เจ้าที่เจ้าทางสิงสถิตมาก่อน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า (เจ้าที่แรง) ดังนั้นทุกปีจึงต้องจัดให้มีพิธีทำบุญกลางบ้านกัน เพราะถ้าไม่จัดพิธีทำบุญกลางบ้านจะมีคนตายในหมู่บ้านซึ่งเป็นการตายแบบผิดปกติ เช่น มีการตายต่อเนื่องหรือติดต่อกันบ่อยๆ หรือการตายจากอุบัติเหตุ “เมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมาไม่ได้ทำบุญกลางบ้าน ช่วงนั้นมีคนตายเยอะตายติดๆ กันหลายคน มีทั้งคนป่วยตายและตายด้วยอุบัติเหตุ พอกลางคืนเฝ้า ตอนเช้าก็มีคนตายอีก ชาวบ้านบางคนเห็นวิญญาณคนตายมาวนเวียนอยู่ในหมู่บ้าน หลวงพ่อก็เห็นวิญญาณมาบอกจะเอาชายหรือหญิงอีก จึงได้ทำบุญกลางบ้านกันและหลวงพ่อก็ได้ทำพิธีกรรมส่งวิญญาณเพื่อมิให้ผู้ตายมารบกวน หลังจากนั้นก็ไม่มีการตายอีก” (สมนึก โจษกลาง, 2549)

จะเห็นได้ว่าประเพณีปฏิบัติที่กล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นพลังของชุมชนในการรวมตัวกันเพื่อปฏิบัติกิจกรรม โดยมีใช้ประเพณีปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้คนทำหน้าที่และตอบสนองความรู้สึก ความคิด ความเชื่อที่กลุ่มผู้นำได้ดำเนินการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะต้องมีสมาชิกของครัวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว พร้อมทั้งการจัดเตรียมอาหารคาวหวานที่มีในครัวเรือนร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวด้วย

ความเชื่อ

นอกจากความเชื่อในเรื่องประเพณีทำบุญกลางบ้านแล้ว ความเชื่อในเรื่องอื่นๆ มิให้เห็นเช่นเดียวกัน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกสร้างบ้านเรือน โดยเจ้าของบ้านที่ต้องการจะปลูกเรือนจะเอาดินในบริเวณนั้นไปให้หลวงพ่ หรือหมอดู คนทรงเจ้า อาจารย์ที่ชาวบ้านนับถือช่วยดูว่าสร้างบ้านแล้ว จะอยู่ร่มเย็นหรือไม่ ที่ดินบริเวณนั้นเป็นเส้นทางผีผ่านหรือไม่ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละคน ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ทำให้บทบาทของผู้นำทางศาสนา พระสงฆ์ โดยเฉพาะท่านเจ้าอาวาสยังมีบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นในหมู่บ้านยังพบว่า ชาวบ้านบางส่วนยังมีความเชื่อเรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยเฉพาะหมอรักษาโรคกระดูกหักชาวบ้านกล่าวว่า เวลาใครกระดูกหักก็จะให้หมอยาช่วยเป่า รักษา 1-2 วัน ก็

หาย แต่ชาวบ้านบางคนไม่มีความเชื่อในเรื่องที่จะพึ่งพาอาศัยหมอแผนปัจจุบันเป็นหลัก นอกจากประเพณีเลี้ยงผีตาปู่ และประเพณีทำบุญกลางบ้านแล้วยังมีงานประเพณีอื่นๆ อีก เช่น งานเทศกาลออกพรรษา งานเทศกาลวันสงกรานต์ งานเทศกาลวันลอยกระทงมีจัดขึ้นในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะงานเทศกาลวันสงกรานต์และลอยกระทงจะมีหน่วยงานของรัฐ เช่น ทางอำเภอวังน้ำเขียว เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและจะช่วยเหลือการจัดงานพร้อมทั้งขึ้นป้ายโฆษณาเชิญชวนให้ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมเที่ยวงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนรุ่นอายุในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

โดยสามารถสรุปเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนในยุคต่างๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ 5 สรุปเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนในยุคต่างๆ

ประเด็น/ยุค	ตั้งถิ่นฐาน (2489-2510)	พืชเศรษฐกิจ (2511-2530)	อนุรักษ์ (2531-ปัจจุบัน)
ดิน	มีความอุดมสมบูรณ์จากการสะสมของธาตุอาหารจากใบไม้ ดินดำ ร่วนซุย ปลูกพืชไม่ต้องใช้ปุ๋ย	ความอุดมสมบูรณ์ลดลง ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดวัชพืช ผลผลิตพืชไร่ (ข้าวโพด) 500-800 กก.ต่อไร่	ดินมีความเสื่อมโทรมมาก ผลผลิต (ข้าวโพด) 300-500 กก.ต่อไร่
ป่า/สัตว์ป่า	ป่าดิบแล้ง เช่น ไม้ยาง อินทนิล ตะแบก แดง กระโดน มะค่าโมง ตะเคียนหิน กะบาก เคี่ยม จำปาป่า มะหาด ตาเสือ มะยมป่า ข่อย และมีพืชผักอาหาร เห็ด หน่อไม้ มัน ผักสมุนไพรสัตว์ต่างๆ ช้าง เสือ กระทิง กวาง เก้ง ไก่ป่า	ป่าทุ่งหญ้า เช่น หญ้าคา หญ้าแฝก หญ้า และป่าเสื่อมโทรม ป่าถูกสัมปทานจากเอกชน เหลือสัตว์เล็ก เช่น แย้ นกเอี้ยงหนู	สภาพเริ่มเป็นป่าดิบแล้ง และมีพันธุ์ไม้เหมือนกับยุคก่อตั้งถิ่นฐาน อาหารป่าเช่น เห็ดโคน ระโกก ถ่าน เริ่มพบสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง เสือ กระทิง ภูเขากระทิง กระทิง ไก่ป่า เก้ง และนกชนิดต่างๆ
การตั้งถิ่นฐาน/ ครัวเรือน/ การถือครองที่ดิน	2-20 ครอบครัวยกจากอำเภอสีคิ้ว และพินายที่ดินเน้นจับจองพื้นที่ชุมชน	20-30 ครอบครัวยกจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมา และใกล้เคียง เช่น สระบุรี นครสวรรค์ ลพบุรี ที่ดินเน้นจับจอง แบ่งจากเครือญาติที่อยู่ก่อน และการซื้อ-ขาย ยังไม่มีเอกสารสิทธิการถือครอง	145 ครอบครัวยกที่ดินได้จากการแบ่งจากเครือญาติ ซื้อ-ขาย และเช่าที่ดิน พื้นที่การใช้ประโยชน์เกษตรกรรม 4,318 ไร่ ที่อยู่อาศัยป่าชุมชน 2,107 ไร่ มีเอกสารสิทธิประเภทสปก.

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ประเด็น/ยุค	ตั้งถิ่นฐาน(2489-2510)	พืชเศรษฐกิจ (2511-2530)	อนุรักษ์2531-ปัจจุบัน
การ คมนาคม	ใช้ทางเกวียน และเดินทางด้วยเท้า	ตามเส้นทางการชักลากส่งไม้ เส้นทางอำเภอปากช่อง สภาพ เป็นลูกรังเป็นส่วนใหญ่และ ลาดขยงมะคอกบางส่วน เดินทางโดยรถโดยสาร	ถนน 2 เส้นทางทั้งด้านอำเภอ ปากช่องและวังน้ำเขียว ถนนลาดขยงมะคอกทั้ง 2 เส้นทาง เดินทางโดยรถ โดยสารและส่วนตัว ได้แก่ รถ เก๋ง 1 คัน รถปิคอัพ 15 คัน รถจักรยานยนต์ 42 คัน รถจักรยาน 11 คัน
อาชีพ	ยังชีพ เช่น ปลูกพริก ละหุ่ง ฝ้ายและทำนาข้าว	สร้างรายได้ เช่น ปลูกมัน สำปะหลัง ข้าวโพด รับจ้าง และทำนาข้าว รายได้เฉลี่ย 20,000 บาท	สร้างรายได้และการค้า เน้นทำ การเกษตรพืชไร่ สวนไม้ผล เพื่อขาย รับจ้าง และเลี้ยงสัตว์ รายได้เฉลี่ย 30,000 บาทต่อ ครอบครัวต่อปี หนี้สิน 10,000- 20,000 ต่อฤดูกาลผลิต
ลักษณะ สังคม	กลุ่มเล็ก เฉพาะเครือญาติ ความสัมพันธ์มีมาก ผู้นำให้ การนับถือกลุ่มคนที่มานุกบิก ซึ่งได้กำหนดจุดที่ตั้งวัดและ โรงเรียน	กลุ่มเครือญาติ และกลุ่มอาชีพ ที่ทำอย่างเดียวกัน ความสัมพันธ์ลดลง และเกิด รวมกลุ่มทำกิจกรรม ชุมชน สร้างช่วยกันสร้างวัดและ โรงเรียน มีไฟฟ้า ผู้ใหญ่บ้าน คนแรกในปี 2519	มีความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือ ญาติที่ใกล้ชิดและการพบปะ ร่วมกันทำกิจกรรมของชุมชน เช่น เลี้ยงผีปู่ตา ทำบุญ กลางบ้าน ดับไฟป่า มีผู้นำทั้ง ฝ่ายปกครอง ฝ่ายการเมือง ท้องถิ่นและผู้นำธรรมชาติที่ เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (2547-2558)